

ÜNNEPI MH-EXTRA Kopácsi Sándorral beszélget N. Sándor László

A rácsok szétválasztottak és összekötöttek

Kopácsi Sándor Budapest főkapitánya 1956 októberében, egykori diósgyőri vasmunkás. A Nagy Imre-per hatodrendű „terheltje”, akit azzal vádoltak, hogy „az 1956. évi októberi események során átállt az ellenforradalom oldalára”. Életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik. Több mint hat év börtön után amnesztiával szabadul. Ezután a budapesti tudományegyetemen jogi doktorátust szerez. 1975-ben Kanadába költözik, ahol fizikai munkásként megy nyugdíjba. 1989-ben rehabilitálják. A Történelmi Igazságtétel Bizottsága (TIB) fél éve vezetői közvélemény-kutatást végzett. Nemrégiben vezetőségi tagságáról lemondott, azonban annak katonai szekciójában alelnöki funkcióját megtartotta.

— Manapság akadnak olyanok, akik szerint a magyar '56 kizárólag azoké „a pesti srácoké”, akik a forradalmi felkelést csinálták, s akik a barikádokon az oroszokat s az ávosokat lötték. Nagy Imre és köre pedig lövetett rájuk. Ön személy szerint is az egyik legilletékesebb a válasza...

— Bárki, akire fegyveres alakulat tagjaként fegyvert fognak, szintén fegyvert fog és lő vagy visszalő. Ez tiszta képlet. És aki mást állít, naiv vagy hazudik. A mi esetünk azonban sokkal bonyolultabb, szemben vagy egymás mellé állásunk lényegesen több magyarázatot érdemel. 1956. október 24-e hajnalán a főkapitányságon felhívott engem a budapesti felkelőcsoportok három vezetője, akik közül az egyik a Corvin köziek parancsnoka volt: Iván Kovács László — nem pedig Pongráz Gergely, aki csak október végén vette át a parancsnokságot. Továbbá Angyal István, a Tűzoltó utca parancsnoka, s egy másik, szintén Tűzoltó utcai parancsnok, Tankó Tibor. Azt ajánlották, tárgyaljunk a politikai kibontakozás érdekében. Én kapható voltam a tárgyalásra, hiszen a felkelőknek olyan lényeges követeléseit, mint a többpárti demokrácia vagy a szovjet csapatok kivonása, a sztálinizmus leküzdése, mi is osztottuk, és helyeseltük a Sztálin-szobor ledöntését is. Felettesemet tájékoztattam az ajánlatról. A közvetlen fölöttesem Földes László volt, az egykori újpesti partizán, aki hozzájárult ahhoz, hogy tárgyaljunk s egyezzünk meg a felkelőkkel. E tárgyalás színhelyét a budapesti főkapitányságot javasoltam, s ezt az indítványt a felkelők elfogadták, miután én magam becsületszavamat adtam arra, hogy a parancsnokok a tárgyalás végeztével sértetlenül távozhatnak. E tárgyalás létrejött, a rendőrséget én képviseltem, a honvédséget pedig Kovács István vezérőrnagy és egy másik tábornok, akinek a nevére már nem emlékszem, s részt vettek a legtekintélyesebb felkelőparancsnokok. Ez alkalommal megegyezés született, hogy a legnagyobb létszámú és legszervezettebb felkelőcsoportok nem tüzelnek a továbbiakban a rendőregyenruhás és a katonai egységekre és személyekre, s mi sem lövünk rájuk. A továbbiakban tehát a rendőri és magyar katonai egységek lábhoz tett fegyverrel álltak.

— Következik-e az elmondottakból, hogy a magyar fegyveres erők aktív résztvevői voltak a magyar forradalomnak?

— Nem ez következik az elmondottakból, hanem az, hogy a magyar fegyveres erők részesei voltak a forradalom hatására kialakult nemzeti egységnek. De egyetlen katonai vagy rendőri alakulat sem harcolt szervezett egységként az októberi napokban a törvényes kormány ellen a felkelők soraiban. Természetesen egyes katonai vezetők s egyes katonák fegyveresként vagy tanácsadóként ott voltak a felkelők között.

— November 4. után mi történt?

— A második szovjet beavatkozás után egészen más helyzet volt. Akkor ugyanis a szovjet csapatok

fogságba ejtették a magyar hadsereg legfőbb parancsnokát. A katonai egységeket megtámadták, és általában álmukban lepve meg őket erőszakosan fegyverezték le a forradalom oldalán tevékenykedő katonai vagy nemzetőr-alakulatokat. S noha ellenállásnak értelme a túlerővel szemben nem volt, például Dunaújvárosban vagy Pécsen hősies ellenállás alakult ki.

— Kezdődött a megtorlás. Manapság egyes körök olyan véleményeket hangoztatnak, hogy az életben maradás ára a megalkuvás volt. Hogy sarkosan interpretáljam: a hősök meghaltak a forradalomért. A fő peres vádlottai közül viszont, aki életben maradt, az elvesztegette a jogcímét arra, hogy az utókor a hősök közt tartsa számot.

— Ez leegyszerűsítő nézet. Noha kétségtelenül az igazi nagy meg nem alkuvó és minden tettüket vállaló hazafiakat: Nagy Imrét, Szilágyit és Malétert halálra ítélték és kivégezték. Közülük Szilágyi Józsefet még a tulajdonképpeni nagy per előtt három hónappal felakasztották. Ma úgy mondanám, hogy egyene-

Kopácsi Sándor

sen kihívta a halált, mert cselekményei alapján néhány évi börtönbüntetéssel megúszhatta volna. Személyes vakmerősége, az az öntudatos és támadó magatartás, amit tanúsított, felingerelte bírját. Szilágyi semmit sem volt hajlandó elismerni a terhére rótt vádak közül, és konzekvensen szembeszegült a vádhatósággal. S ugyanez mondható el Maléter Pálról is. A Nagy Imre-per többi vádlottja azonban az életéért harcolt a kihallgatások során.

— A Nagy Imre-perrel kiadott fehér könyv szerint önök beismerték „vétkességüket” az eljárások során. A történész, Rainer M. János, aki elvégezte a per utólagos elemzését, ezt nem cáfolja, viszont a Nagy Imre-per életben maradtainak magatartását erkölcsileg teljes mértékben megmagyarázza, és önöket az utókor előtt felmenti. Vannak viszont, akik pálcát törnek önök felett. Ho-

gyan látja a saját szerepét a megjelent dokumentumok fényében?

— Először is nézzük a tényeket. Engem feleségemmel együtt közvetlenül a szovjet bevonulás után tartóztattak le az oroszok. Mégpedig akkor, amikor a jugoszláv követségre igyekeztünk.

— Csatlakozni akartak Nagy Imréhez, akiket aztán Snagovba deportáltak?

— Nem, eszem ágában sem volt, hogy egy zárt követségen keressek menedéket. De Szilágyiék, akik szomszédaink voltak, magukkal vették a követségre kilencesztendő Jutka lányomat, s őt akartuk onnan kiharcolni. Beleütköztünk egy szovjet járőrbe, amely aztán letartóztatott. Bár ez szinte kedélyesen ment végbe, mert a járőregység parancsnoka személyesen ismerős volt, s majd-hogynem a nyakamba borult, amikor magával vitt a szovjet parancsnokságra. Ott Szerov tábornok annak rendje, módja szerint hivatalosan letartóztatott. A szovjet államvédelmi hatóságok kihallgatásai során kiderült, hogy Maléter—Kopácsi-per készíténe elő. A MUK (Már-

időkhöz képest. Hiszen ezek akkori vádkonstrukciók. Amikor látták, hogy nem lehet megtörni, semmiféle együttműködési szándékot nem tanúsítottak, megrendeztek egy kivégzési előkészületi játékot. Nekem persze ez egyáltalán nem volt játék. Később sem ismertem be semmiféle hamis vádat. Hiszen tudtam, akár együttműködöm, akár nem, kötélt következik a végén, akkor meg minek segítek nekik.

— Végül miért maradt el a katonai per?

— Addigra a viszonyok némileg konszolidálódtak. Már látszott, hogy az ellenállást szétverték. Cseneddel a szovjet bevonulás után tartózkodott, és addigra megszületett az a koncepció, hogy magyar hatóságok nagy demonstratív perben vagy perekben leplezik le az ellenforradalmi összeesküvésünket a magyar nép ellen. A Maléter—Kopácsi-per tehát feleslegessé vált.

— Kezdődött a Nagy Imre-per előkészítése, melynek ön hatodrendű vádlottja volt?

— Nem azonnal. Előtte egy monstre nemzetőrper kihallgatásai kezdődtek. Ezeket már magyar ávosok vezették.

— Nem volt már ávó. Feloszlatták Kádárék.

— Nem véletlenül emlegetek következetesen ávót, mert a kihallgatások ugyanazok az ávos tisztek voltak, akik az ötvenes évek pereit készítették elő. A hatóság megszűnt, az emberek maradtak. Bár a koncepció per más recept szerint készítették elő, mint a korábbiakat, amire még kitekerek. Ennek a nemzetőrpernek fő vádlottja lettem volna. Letartóztatták egykori helyetteseimet, s együtt álltunk volna bíráink elé. Miután Nagy Imrét hazaszállították Romániából, elkezdték a monstre per előkészítését, s besorolták Malétert is, engem is. A katonai perekben később folytatták le a katonai bíróságok. S a vádlottak viszonylag enyhébb ítéletet kaptak.

— Következett Nagy Imrének és társai perének előkészítése. Ma a történészek úgy vélik egységesen, hogy koncepció per volt. Hogyan látja az egykori vádlott?

— A koncepciója az volt, hogy „Nagy Imre és társai” hosszabb idő óta szisztematikusan készítették elő az ellenforradalmat, mégpedig külföldi hatalmak támogatásával. Az ellenem kiagyalt vád a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló összeesküvés vezetése és zendülés volt. Mindkettőnek a bizonyítása esetén halálra lehetett ítélni.

— Nem ítélték halálra, hanem életfogytiglant kapott.

— Így van. A Rajk-per és a mi perünk közt óriási különbség volt. Az ötvenes évek pereiben a részleteket is kiagyalták, és a legteljesebb hazugságot kellett a vádlottaknak elfogadniuk és öntudatosan vallaniuk. A mi perünkben a részletek viszont igazak voltak. Itt a vádhatóság taktikája az volt, hogy a koncepció egészét fogadjuk el, a részletek nem érdekeltek őket, hiszen a pereljárás végtére is nem a nyilvánosság előtt zajlott.

— Az élet ára volt ugye ez a beismerés? Noha semmiféle összeesküvés és semmiféle zendülés nem történt.

— A védőm azt latolgatta, hogy a zendülés vádját nem kellene vállalnom, mert annyira egyértelmű, hogy törvényes kormány utasításait hajtottam végre.

— Mi vezette arra, hogy mégis nagy egészében és vád tekintetében is vétkesnek vallja magát?

— Hasonló ígéret, mint amit annak idején Rajknak tettek, hogy végül is nem ítélnék halálra. Élni akar-

tam. Az ügyvédem azt kérdezte, ugyan, mi a biztosítékom, hogy ezúttal betartják az ígéreteiket. Nincs biztosíték, válaszoltam. De hátha...

— Úgy tűnik, ön az oroszok által vezetett kihallgatáson kökemény magatartást tanúsított, és semmit nem ismert be, de aztán megpuhították.

— 1958-ra a helyzet megváltozott a szovjet kihallgatások időszakához képest. Volt tét. Az élet.

— Bizonyára közrejátszott ebben a fizikai és pszichikai nyomás, aminek ki volt téve. Fazekas György, aki Hegedűs B. Andrásnak elmondta a saját történetét, úgy látta, hogy ön rendkívül rossz fizikai állapotban volt.

— Hogyan láthatott engem Fazekas, nem értem, nem engedtek bennünket egymás közelébe, mert tartottak tőle, hogy akár szembesítéseink során is egymástól és egymásból erőt meríthetünk.

— Ő látta önt, amikor a Nagy Imre-perben Fazekast tanúnak idézték, továbbá akkor, amikor önt idézték tanúnak az ő perében, s aggódott barátjáért, sorstársáért, bajtársáért. Valószínűleg azért alakult ki ez a benyomása, mert amíg a többiek Snagovban viszonylag jó körülmények közt „vendégeskedtek”, addig Malétert és önt keserves börtönviszonyok közt hónapok óta szüntelen kihallgatásnak vetették alá.

— Huszonkét hónapig voltam magáncellában, s folyamatosan nem hagytak aludni. Minden cellában sok ezer poloska hemzsegett. Lámpa világított a szemembe, s ha a kezemet a szemem elé tettem, akkor azonnal rámnnyitották az ajtót. A magány elviselhetlenségéről elmondanám, hogy már ítélet után Tildy Zoltánnal kerültem egy cellába, aki akkor már idős ember volt és túl az ötvenes évek bebörtönzéseire. Ő mondta el, hogy egy idő után a cellába berepülő legyekkel kezdett hangosan beszélgetni. Az őrei ezt a kezdődő elmebaj jelének látták, s ekkor változtatták a helyzetén. Engem csak az ítélet után költöztettek össze barátaimmal.

— Életfogytiglant kapott, hat és fél évet letöltött. Mit tud azoknak válaszolni, akik képesek akár önt, akár vádlottársait azért elmarasztalni, mert életben maradt?

— Azt tudom mondani, hogy csak azoknak lenne joguk akár felettem, akár életben maradt vádlott társaim felett pálcát törni, akik osztoztak a sorsunkban. De a börtöntársak nem ítélték meg. Volt egy megállapodásunk, hogy egymásnak soha, de soha nem hánytorgatjuk fel a taktikázást, a szorongatótt helyzetben önmagunkra tett beismerő vallomásokot, a politikai kijelentéseket, mert mi pontosan tudtuk, melyik bajtárs mit miért mondott. A hősködésnek, ha az ember túl akarta élni a börtönt, ha haza akart még valaha menni a családhoz, semmi értelme nem volt.

— Az egyszerű emberek közül, akiket behoztak, többen voltak olyanok, akik a kezdeti kihallgatásokon még tudatos forradalmának vallották magukat, s dicsekedtek azzal, hogy mit tettek. Aztán a többségük nagyon keservesen megbánta, hogy közlékeny volt, s tényanyagot szolgáltatott maga ellen, de aztán természetesen nem tudott a vallomásain változtatni. Nagyon dörszölt fickónak kellett lennie annak, aki a végtelen és egymásba folyó sok-sok órák kihallgatásokon ésszerűen és tisztességesen viselkedett, s legalább azt a szabályt betartotta, hogy a vádlott társ helyzetét nem szabad rontania. Azt tapasztalom, hogy az egykori bajtársak nagy többsége ma sem nagyon szegi meg a börtönben kialakult hallgatolagos megállapodást és többnyire

re ma sem ők vádolnak más bajtársakat. Akadnak persze kivételek, akadnak felejtők. De elsősorban kibicék ítéleznek felettünk. Továbbá egy bizonyos meghatározottan fontos politikai engedményre soha egyik életben maradt vádlott társam sem volt hajlandó. Soha nem mutattunk készséget a súlyos beteg Losonczy Gézával, hogy a kihallgatók szájára szerint meaculpázzunk, és nem voltunk arra sem hajlandók, hogy ellenforradalomról beszéljünk a bíróság előtt. Mi a magyar októbert soha nem minősítettük ellenforradalomnak.

— Mit ért ön az '56-os szellem?

— Én ezen a nagy nemzeti egységet értem: akkor minden magyar kész volt megfogni egymás kezét, lehetett párttag vagy párttitkár és egyszerű munkásember, egyetemista, jobboldali meggyőződésű ember, minősíthették valamikor klerikálisnak, de néhány alapvető kérdésben megtaláltuk valamennyien a közös cselekvés lehetőségét, mert a sztálinista felépítést elíteltük egységesen, egyetértéssel a szovjet csapatok kivonásának, a semlegességnek és a parlamentáris demokráciának a követelésében. E téren azokban az időkben lényeges nézetkülönbség nem volt.

— S ez az összetartás megmaradt a börtönben is...

— Mondok egy példát. Az egyik fegyőr szememre vetette egy akciónál, hogyan szolidarizálhatok én, egykori főkapitány egy volt SS-legénnel, akit akkor éppen azért hurcoltak meg, mert megsértett valami

egyszerű börtönszabályt. Erre én azt feleltem, hogy a rács engem elválaszt minden hatóságtól és összeköt a rabtársakkal. Voltam egy cellában például Bfbó Istvánnal, Rácz Sándorral, s magától értetődően a forradalom történéseit illetően akadtak ilyen-olyan nézetkülönbségeink közöttünk, de az ítéletek és az átéltszenvedés összekötöttek bennünket.

— Hiszen itt van a legnagyobb probléma: az '56-os mozgalom szét szakadása és a kölcsönös vádak a rendszerváltás után. Az önhöz valamikor közel álló emberek, például Hegedűs B. András, Eörsi István nyilatkozott és írt arról, hogy egyes magukat '56-osnak nevező csoportok politikai magatartása miatt fenyeget már az a veszély, hogy önök szégyellni fogják egykori '56-os milvolukat.

— Ki kellett mondanunk, hogy egyes csoportok ki akarják sajátítani '56-ot, és önos érdekekért megkísérlik a dicsőséget és a javakat monopolizálni. Nekem ez fáj, mert értem, hogy az akkor a barikád két különböző oldalán lévők nem tudnak kezzen nyújtani egymásnak, de hogy volt bajtársak gyűlölködjenek, valahogy ez nem fér a fejembe. Ami megtörtént, az már történelem, és így kell rá tekinteni, nincs rajta mit szégyellni. Van azonban szegyeenni- való azon, ha egyes csoportok maguknak akarják kisajátítani a magyar forradalmat, és félelemben tartják a társadalmat. Ez a magatartás a Kádár-rendszert legitimálhatja a társadalom józan többségének szemében. Én ezzel nem tudok és nem is akarok megbékélni.